

HEMVISTENS UTFORMNING

Inledning

Denna bilaga är ett stöddokument till funktions- och lokalprogram som visar exempel på hur en hemvists planlösning och inredning kan utformas för de olika stadierna inom grundskolan. Bilagan är tänkt att användas som inspiration och stöd i att tolka funktions- och lokalprogrammet genom att illustrera konkreta exempel. Vid diskussioner kring tolkningen ska funktionsprogrammet alltid vara den primära utgångspunkten. Dokumentet vänder sig till handläggare på lokalenheten, arkitekter och verksamhetsrepresentanter som ingår i arbetet med att ta fram en lämplig lösning för skolans hemvister. För att läsa mer om hemvisten se Utbildningsförvaltningens Funktionsprogram för skollokaler samt Lokalprogram för skollokaler.

Hemvistens utformning

Hemvisten beskrivs i funktionsprogrammet som den plats där eleverna tillbringar största delen av sin tid i skolan. Det är i hemvisten eleven ska känna tillhörighet, ägarskap och trygghet. Hemvisten skall utformas för undervisning, som en lärmiljö, vilket inkluderar fritidshem och fritidsklubb för låg- och mellanstadieelever. Hemvisten har också en social funktion utanför lektionstid. För låg- och mellanstadiet sker mycket av den sociala samvaron i hemvisten men även elever i högstadiet har behov av ytor för social samvaro vilket sker både i hemvisten och i andra delar av skolan. En skolas hemvister ska vara likvärdiga, dock inte nödvändigtvis helt lika.

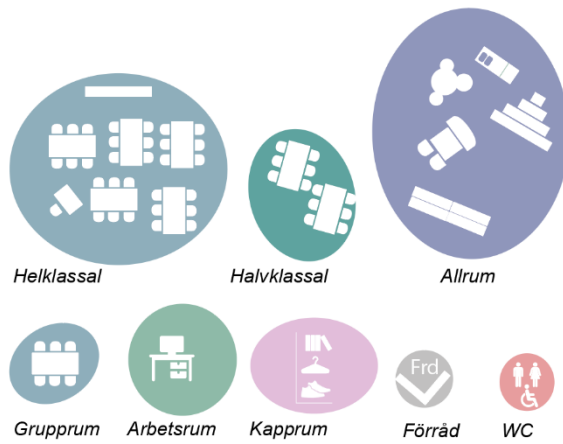
Övergripande utformning

Vidare beskriver funktionsprogrammet att en skolas hemvister ska innehålla en variation av rum som ska stödja de olika moment som finns i en undervisningssituation. Variationen ska ge förutsättningar att fånga elevers olika behov och utgöra ett stöd för elever med funktionsnedsättning eller behov av individuellt stöd. Hemvisten ska ge förutsättningar för arbete såväl individuellt som i olika gruppstorlekar, både i tyst och mer öppen miljö. En viktig förutsättning är att skolans alla lokaler, och därmed hemvisten, är användbara som pedagogisk yta och att de är flexibla i den betydelsen att de tillåter olika organisationer och arbetssätt. Hemvisterna ska möjliggöra en känsla av progression i takt med att eleven blir äldre och därför utformas för att passa förutsättningar och behov för respektive stadium. Väggar, kulörer, inredning, ljus och akustik ska bidra till karaktär och känsla av tillhörighet.

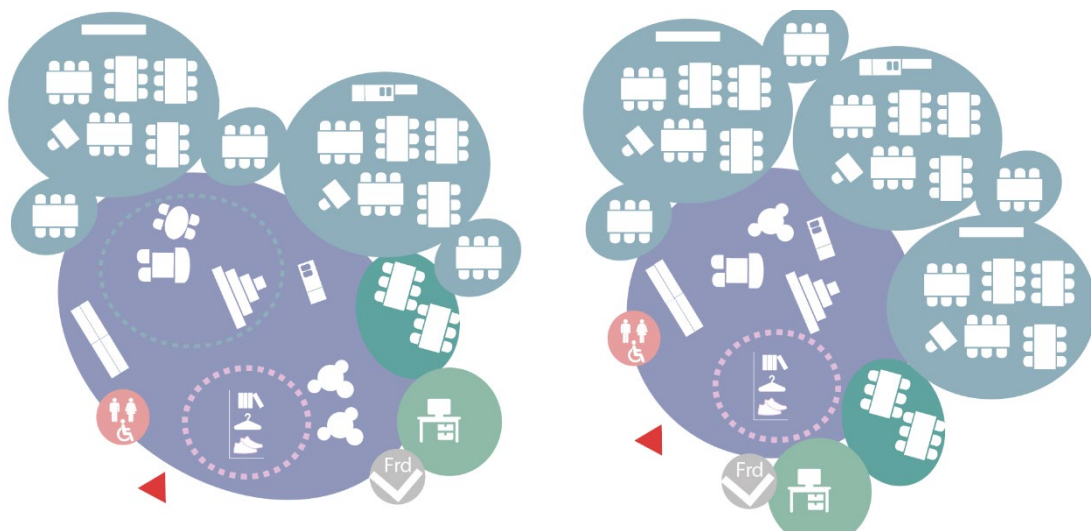
I lokalprogrammet beskrivs hur stor en hemvist ska vara, samt en del av de funktioner som behöver finnas. Det lämnas dock till varje projekt att ta fram en lösning för hemvisten vad gäller rummens antal, storlek och relation till varandra. Om färre lärosalar väljs kan en öppnare planlösning göras, med mer yta till allrum. Den öppna ger en större variation av rum, och ger goda förutsättningar för samling i större grupp. Samtidigt ställs krav på samarbete inom arbetslaget och schemaläggning av hemvistens olika rum, särskilt vid de tillfällen då samtliga elever befinner sig i hemvisten. Särskild vikt bör läggas vid inredning av den öppna ytan för att säkerställa såväl variation av lärmiljöer som arbetsro. En öppen lösning kräver också att allrummet kan utformas på ett sätt som uppfyller arbetsmiljökraven motsvarande lärosal.

Väljs i stället fler lärosalar blir planlösningen mer sluten. Med en sluten planlösning finns inte samma möjligheter till samling i större grupp, och det finns inte samma förutsättningar att skapa en variation av lärmiljöer som med en öppen planlösning. Denna

typ av planlösning ger dock möjlighet till en organisation baserad på hemklassrum, vilket kan vara positivt i yngre årskurser.

Hemvistens olika rum

Exempel på en öppen hemvist till vänster och en mer sluten hemvist till höger

Hemvistens innehåll

Hemvistens innehåll definieras inte fullt ut i lokalprogrammet. Det finns samtidigt ett antal rum och funktioner som normalt behöver planeras för att en hemvist ska uppfylla funktionsprogrammets krav. Hur dessa funktioner utformas och placeras i relation till varandra fastställs inom varje lokalprojekt, utifrån projektets specifika förutsättningar.

Lärosalar i hemvisten är rum för helgruppundervisning. Om lärosalen fungerar som hemklassrum så bör den ha en generell utformning för att kunna hantera många olika ämnen. Hemklassrum medför också ofta förvaring av elevernas material i lärosalen, ofta i form av lådhurtsar och skåp, och i viss mån förvaring av lärarens material. Är det i stället ett ämnesrum så utformas lärosalen mer efter ämnet, utan elevförvaring men med material kopplat till ämnet. I funktionsprogrammet förordas ingen av dessa lösningar framför den andra. Det är i många fall möjligt att bygga så pass flexibla hemvister att de kan stödja organisation i både hemklass- och ämnesrum (och därmed lämna till den inflyttande verksamheten att välja organiseringsätt). Som fast inredning finns oftast skåpsförvaring och skärm/skrivtavla. Ej tillgång till vatten.

Multisal är en lärosal med vatten och eluttag ute i rummet som kan användas av elever vid undervisning. En multisal ska kunna användas som en vanlig lärosal, men är även tänkt att avlasta skolans specialsalar. I låg- och mellanstadiehemvister handlar det om undervisning i praktisk-estetiska och naturvetenskapliga ämnen. I högstadiehemvister planeras multisalen särskilt för undervisning i teknik och fysik och kan med fördel planeras med tillhörande förrådsyta. Installationer och fast inredning anpassas efter rummets planerade användning, gärna i relation till tillgången till specialsalar i skolan som helhet.

Grupprum i hemvisten är ett mindre studierum för upp till ca 8 personer. Fast inredning är vanligtvis en skrivtavla.

Halvgruppsrum är ett rum för undervisning i grupper om ca 15 elever.

Allrummet är det rum med störst spännvidd vad gäller funktioner, vilket också skiljer sig mellan olika stadier. På alla stadier skall allrummet kunna användas i undervisningen, i olika gruppstorlekar, för eget eller lärarlett arbete. I låg- och mellanstadiehemvister med färre lärosalar än grupper får allrummet också en viktig funktion för helgruppsundervisning som en extra lärosal. Sådan användning förutsätter att allrummet kan utformas på ett sätt som uppfyller arbetsmiljökraven avseende exempelvis buller och dagsljus. På lågstadiet får allrummet dessutom en viktig funktion för fritidsverksamheten.

På mellanstadiet minskar vanligtvis fritidsverksamhetens omfattning gradvis och allrummets funktion kopplas till grundskoleundervisningen i högre grad. För äldre elever, främst högstadiet, så blir allrummet en viktig social plats då man inte går ut på rast i samma omfattning. Som plats för undervisning så behöver allrummet utrustas med skrivtavlor eller skärmar/projektor, samtidigt som det är bra med tillgång till vatten framför allt för fritidsverksamheten och praktisk-estetiska aktiviteter. Fast möblering i form av bänkar, gradänger mm är vanligt förekommande utöver lös möblering, till det kommer förvaring för material och ibland även elevskåp/elevfack för elevernas kläder och material. Det får då funktionen som klassrum. I lågstadiet förespråkas väl tilltaget förvaringsutrymme för kläder (se nedan om kapprum).

Arbetsrum för personalen innefattar vanligtvis arbetsplatser för ca 5–7 personer, egna eller delade.

Kapprum innefattar yta för elevernas ytterkläder, antingen som eget rum eller som del av annat rum. Här skiljer sig behoven stort vad gäller åldrar på elever. Låg- och mellanstadieelever har mer behov av förvaring av ytterkläder då man går ut på rast i högre grad. Det ger också ett behov av torkrum eller torkskåp för blöta ytterkläder. I lokalprogrammet föreslås en samlad skoförvaring samt torkmöjligheter på entréplan, vid huvudentréerna. Torra ytterkläder förvaras i hemvisten. För högstadieelever är klädförvaringen alltid i skåp, för låg- och mellanstadieelever är det i skåp eller elevfack, dvs öppen förvaring.

Förråd innefattar förvaring av material mm kopplat till arbetet i hemvisten, samt för förvaring av elevdatorer och surfplattor.

WC, samt *RWC* med dusch, anges i lokalprogrammet till antal relaterat till antalet elever.

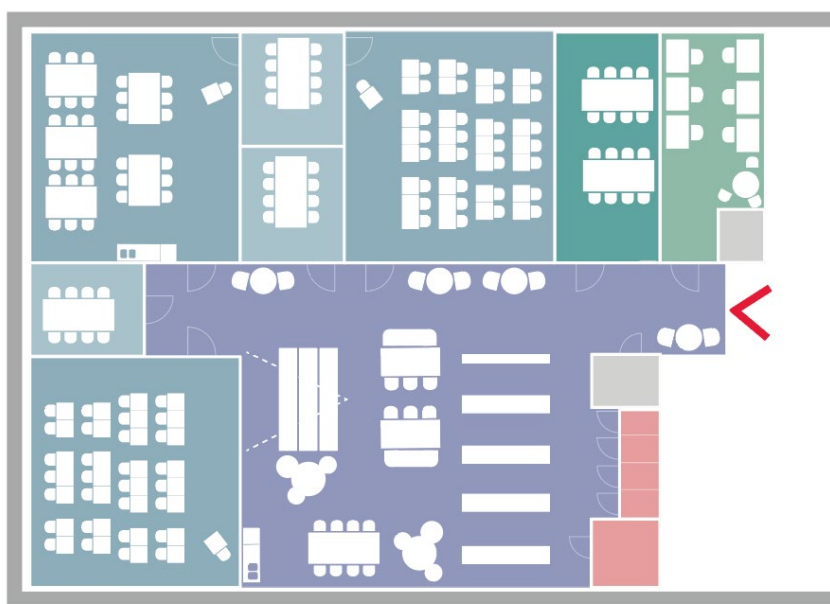
Exempellösningar på hemvister

Möjliga hemvistutformningar för lågstadiet

Följande sidor visar ett antal exempellösningar på hemvister baserat på några utvalda byggnadstyper. De utgår ifrån 3-parallellig skola. Planlösning är schematisk men skalenlig, ytor och antal följer i grunden gällande lokalprogram. Exempler ska användas som ett stöd i arbetet och utgör inte ett facit för hemvistens utformning.

Allrum med förvaring av ytterkläder

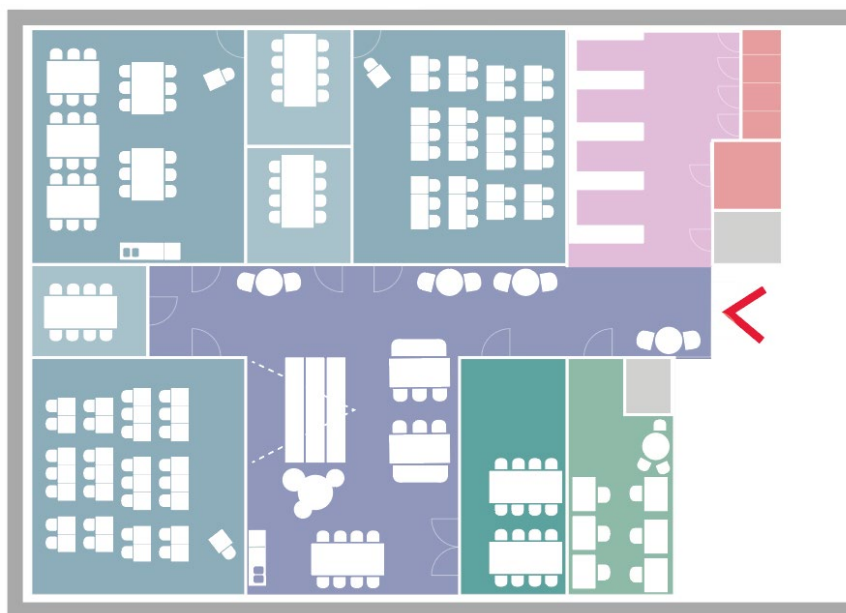
Hemvist med tre lärosalar på tre helgrupper. Elevmaterial kan förvaras inne i lärosalarna om man använder sig av hemklassrum. Allrummet, ca 200 kvm, blir ett flerk funktionellt hjärta i hemvisten under skoldagen, en kompletterande studieyta och en pausyta vid korta raster. Allrummet inkluderar också i detta exempel elevförvaring av ytterkläder. Det tredje helgrupprummet bidrar med användbar väggyta mot allrummet, i övrigt kan allrummet möbleras med fast och lös inredning, en mindre gradäng tex. Tillgång till vatten finns i allrum och multisal.

Exempel på allrum med förvaring av ytterkläder

Allrum utan förvaring av ytterkläder

Hemvist med tre lärosalar på tre helgrupper, separat kapprum för ytterkläder och ett något mindre allrum. Elevmaterial kan förvaras inne i helgrupprummen om man använder sig av hemgrupprum. Allrummet, ca 150 kvm, är fortfarande ett flerfunktionellt hjärta i hemvisten som under skoldagen blir en kompletterande studieyta och pausyta vid korta raster. Allrummet får en samlad del med fönster, stort som ett helgrupprum, möblerat med fast och lös inredning, till exempel en mindre gradäng. Tillgång till vatten finns i allrum och multisal. Kapprummet placeras här i en separat, öppen del vid ingången till hemvisten tillsammans med toaletter.

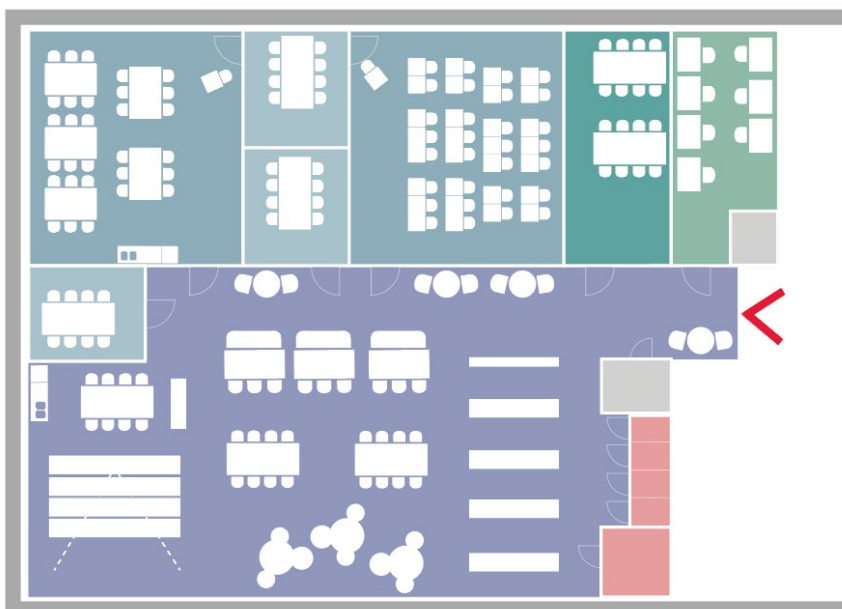
Exempel på allrum utan förvaring av ytterkläder

Allrum med helgruppundervisning och förvaring av ytterkläder och elevmaterial

Hemvist med stort allrum som inkluderar undervisning i helgrupp samt förvaring av såväl ytterkläder som elevmaterial. Två lärosalar på tre helgrupper. Detta kräver noggrann planering och schemaläggning för att inga större störningsmoment skall uppstå samt att allrummet utformas på ett sätt som uppfyller arbetsmiljökraven motsvarande lärosal.

Viktigt också att förvaringen är genomtänkt och anpassad till elevernas behov. Förvaring av elevmaterial måste ligga utanför lärosalen för att bli lättåtkomlig för eleverna.

Allrummet, ca 260 kvm, blir ett stort och flerk funktionellt hjärta i hemvisten vilket kan ses som en fördel för fritids på lågstadiet. För helgrupp i allrummet kan en gradängsittning användas, vilket är yteffektivt då inga bord behövs. I övrigt kan allrummet möbleras med fast och lös inredning. Tillgång till vatten finns i allrum och multisal.

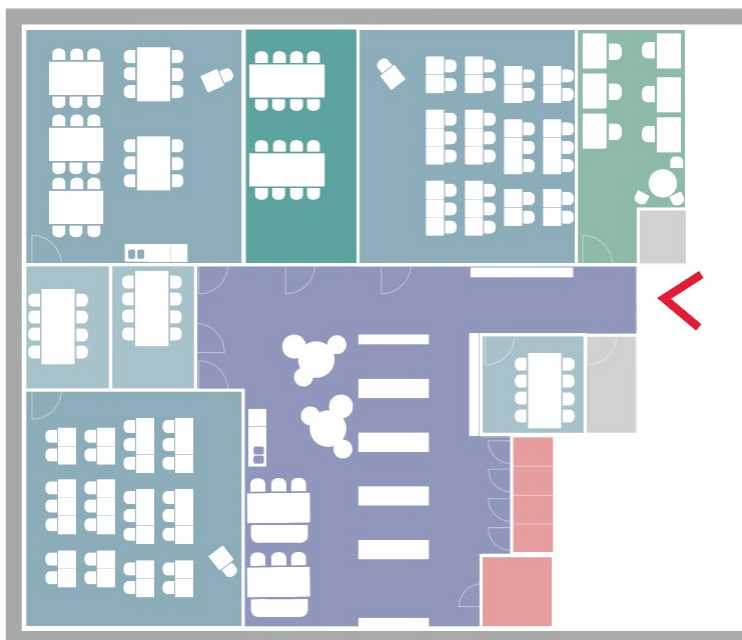
Exempel på allrum med förvaring av ytterkläder och plats för helgruppsundervisning

Möjliga hemvistutformningar för mellanstadiet

Mellanstadiets lokalprogram för hemvisten skiljer sig bara vad gäller ytan jämfört med lågstadiets, det är 70 kvm mindre per hemvist. Vad gäller skillnaden i användandet så är det främst fritidshemmets behov som skiljer sig mellan låg och mellanstadiet. På mellanstadiet sker ofta en förändring från Fritidshem till öppen fritidsverksamhet, så kallad fritidsklubb. Det kan göra att allrummet inte behöver användas för fritidsverksamhet i alla årskurser på mellanstadiet och det kan därmed göras mindre till ytan. Ofta sprids fritidsklubbens verksamhet ut på två närliggande hemvister. Samma exempel på rumssamband och disposition av ytor som exemplen från lågstadiet går att tillämpa på mellanstadiet, men med 70 kvm mindre totalyta.

Allrum med förvaring av ytterkläder

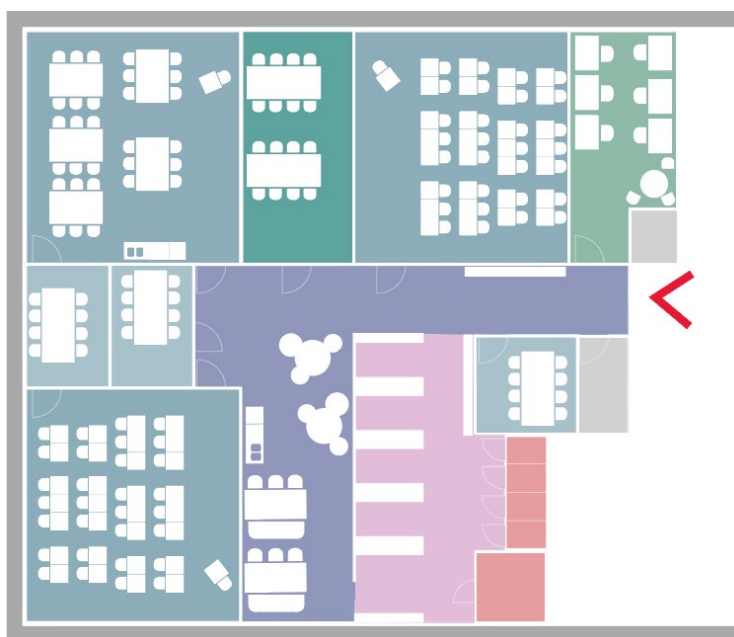
Likt lågstadiets motsvarande lösning, men 70 kvm mindre. Hemvist med tre lärosalar på tre helgrupper. Elevmaterial kan förvaras inne i lärosalarna om man använder sig av hemklassrum. Allrummet, ca 130 kvm, blir ett flerkfunktionellt hjärta i hemvisten under skoldagen, en kompletterande studieyta och en pausyta vid korta raster. Allrummet inkluderar också elevförvaring av ytterkläder. Det tredje helgrupprummet bidrar med användbar väggyta mot allrummet, i övrigt kan allrummet möbleras med fast och lös inredning. Tillgång till vatten finns i allrum och multisal.

Exempel på allrum med förvaring av ytterkläder

Allrum utan förvaring av ytterkläder

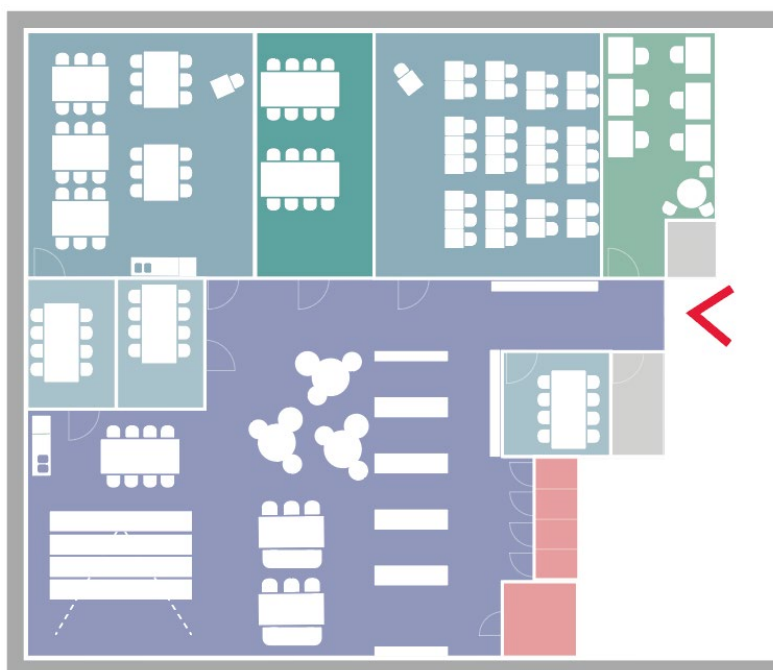
Likt lågstadiets motsvarande lösning, men 70 kvm mindre. Hemvist med tre lärosalar på tre helgrupper, separat kapprum för ytterkläder och ett mindre allrum. Elevmaterial kan förvaras inne i helgrupprummen om man använder sig av hemklassrum. Allrummet, ca 80 kvm, är begränsat till ytan men blir en kompletterande studieyta och pausyta vid korta raster. Allrummet får en samlad del med fönster, stort som ett halvgrupprum, möblerat med fast och lös inredning. Tillgång till vatten finns i allrum och multisal. Kapprummet placeras i en separat, öppen del vid ingången till hemvisten tillsammans med toaletter.

Exempel på allrum utan elevförvaring

Allrum med helgruppundervisning och förvaring av ytterkläder och elevmaterial

Likt lågstadiets motsvarande lösning, men 70 kvm mindre. Hemvist med stort allrum som inkluderar undervisning i helgrupp samt förvaring av såväl ytterkläder som elevmaterial. Två lärosalar på tre helgrupper. Kräver en noggrann planering och schemaläggning för att inga större störningsmoment skall uppstå samt att allrummet utformas på ett sätt som uppfyller arbetsmiljökraven motsvarande lärosal. Viktigt också att förvaringen är genomtänkt och anpassad till elevernas behov. Förvaring av elevmaterial måste ligga utanför lärosalen för att bli lättåtkomlig för eleverna. Allrummet, ca 190 kvm, blir ett stort och flerfunktionellt hjärta i hemvisten vilket kan användas som fritidsklubb. För helgrupp i allrummet kan en gradängsittning användas, vilket är yteffektivt då inga bord behövs. I övrigt kan allrummet möbleras med fast och lös inredning, tillgång till vatten finns i allrum och multisal.

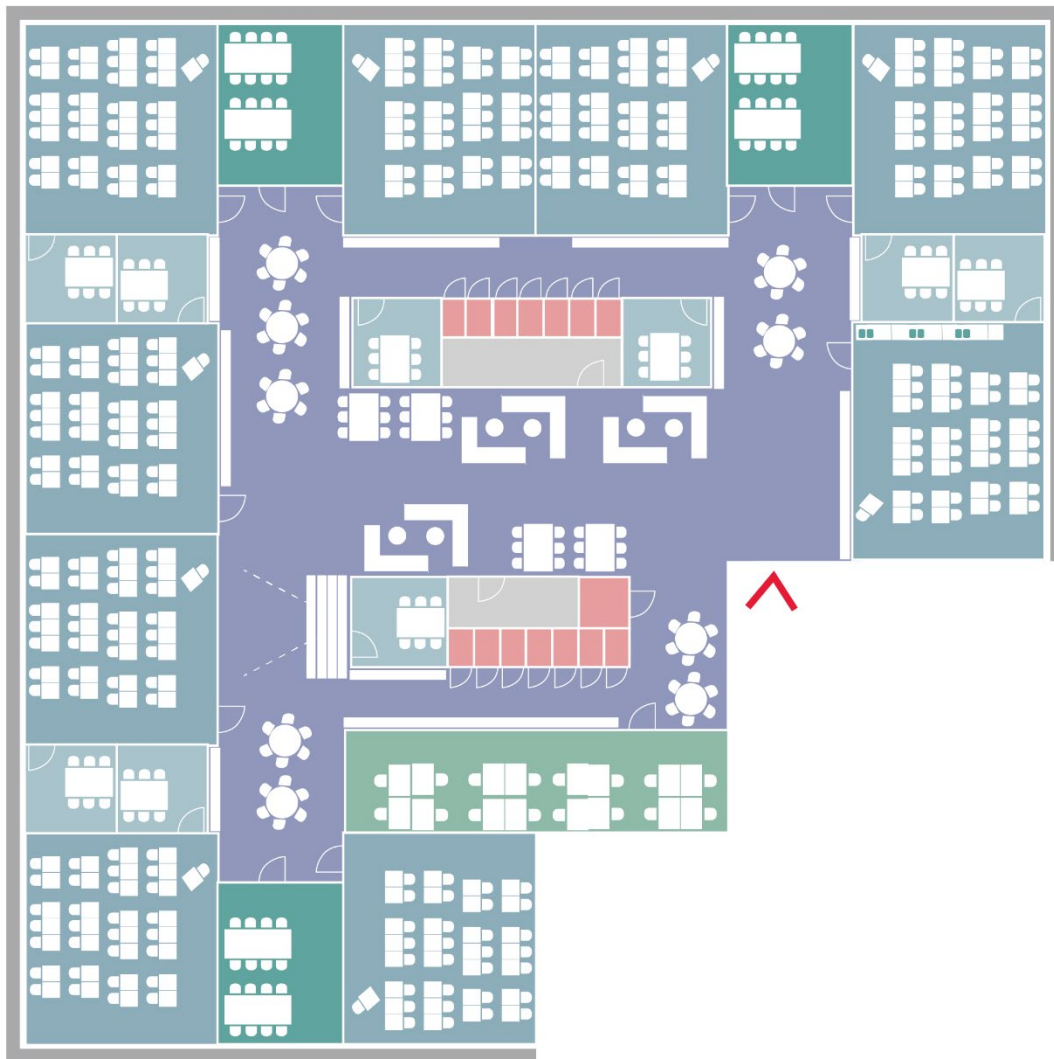
Exempel på allrum med förvaring av ytterkläder och plats för helgruppsundervisning

Möjliga hemvistutformningar för högstadiet

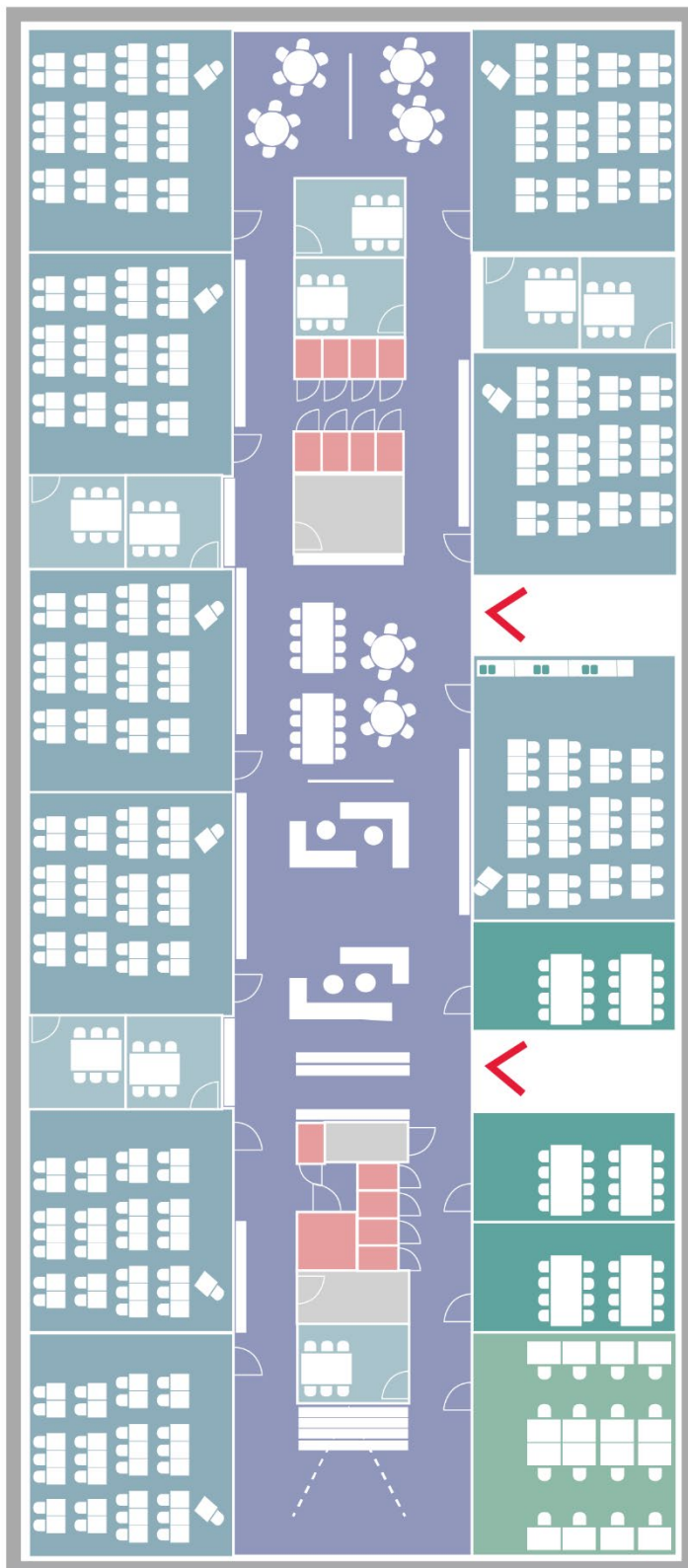
På många skolor som byggts enligt tidigare versioner av funktionsprogrammet är högstadiets hemvister identiska med mellanstadiets. Fördelar med det kan vara att ha en flexibilitet vad gäller omställning eller omflyttning inom skolan, att hemvisterna om de utformas lika blir mer generella. Mot det talar möjligheten att utforma hemvisten tydligare mot de behov som högstadiet har vad gäller undervisning och sociala ytor. Erfarenheten från gåtursanalyser genomförda i nybyggda skolor 2022–2023 visar att högstadiehemvister som sett till storlek och utformning är lika de yngre stadierna upplevs som trånga och begränsande för de äldre eleverna. Det finns inte tillräckligt med svängrum.

En stor skillnad mellan de två äldre stadierna är att organiserad fritidsverksamhet helt försvinner från hemvisten i högstadiet. Vanligt är också att högstadieeleverna i mindre omfattning går ut på rast, de stannar i stället kvar i hemvisten eller i andra delar av skolan. Förvaring i skåp för såväl kläder som material gör att förvaringen alltid flyttar ut från lärosalarna. På högstadiet är det också vanligare att man släpper hemklassrum och går över till ämnessalar. På vissa skolor går man från tydligt avgränsade hemvister kopplade till årskurserna till en hemvisttyp som är mer öppen eller innefattar hela stadiet, i stället för en årskurs, ett slags storhemvist. En större samlad hemvist för flera årskurser kan ge ytmässiga fördelar, funktioner som annars delas upp för de olika årskurserna kan samlas i större, mer effektiva rumsligheter. Exempel på det är lärararbetsplatser, som ger större möjlighet till samarbete och kollegialt lärande när arbetsplatserna samlas.

Nedan redovisas två exempel på en treparallellig hemvist för årskurs 7–9 enligt funktionsprogrammet, utifrån tanken om en storhemvist. Den ena utgår från en mer kompakt byggnadsform, den andra från en mer långsmal byggnadsform. Planlösning är även här schematisk men skalenlig och har som syfte att illustrera de olika ytorna, rummens möjligheter och storlek i relation till varandra. Majoriteten av rummen ligger i fasad, med följd att vissa inre rum endast får indirekt dagsljus. Allrumsytan blir ett rum som innefattar elevskåp, undervisningsytor för mindre grupper samt sociala ytor för rast. Placering av skåp och övriga möbler kan varieras, här redovisas en variant där elevskåpen sprids ut i lokalen. Ett alternativ kan vara en mer samlad skåphall, eller flera skåpskluster om det är att föredra.

Exempel på högstadium i en mer kompakt byggnadstyp

Exempel på högstadium i en mer långsmal byggnadstyp